

vat kahteen ryhmään: itsepalvelumyymälässä niihin, joiden työtehtävät koostuvat ravintolamyynnin, varaston ja toimistorutiinien hoitamisesta, sekä niihin, joiden pääasiallinen työtehtävä on rahastus ja sen ohella mahdollisesti asiakkaiden valvonta ja opastus. Työntekijät valikoituvat eri tehtäviin samalla tavoin kuin tiskimyymälässäkkin: yksipuolisimmat ja kuluttavimmat tehtävät jäävät naisille ja osa-aikatyöntekijöille. Työntekijöiden jakautuminen vaihtelevia tehtäviä suorittavien etuoikeutettujen ryhmään ja tylsää, yksinkertaista kassatyötä tekevien ryhmään ei ole omiaan parantamaan työmotivaatiota tai yhteistoimintasuhteita myymälässä.

Palvelumyymälässä työskentely edellyttää kassatyön hallitsemisen lisäksi myymälän ja juomatavaraopin tuntemusta. Itsepalvelumyymälässä ostoksen rekisteröinnistä ja rahastuksesta suoriutumiseen riittää pikakurssi ja parin tunnin harjoittelu. Itsepalvelumyymälässä myyntityön sisällön tyypistymisen voimistaa tendenssiä työtehtävien eriytymiseen. Pahimmillaan tällainen kehitys johtaa siihen, että ”rahastajina” käytetään entistä enemmän lyhytaikaisissa työsuhteissa olevia, ammattitaidottomia osa-aikatyöntekijöitä. Tätä kautta itsepalvelumyymälöiden huomattava lisääntyminen johtaa koko myyjäkunnan ammattikuvan muuttumiseen.

Kassatyöskentely itsepalvelumyymälässä ei edellytä työntekijältä muita kykyjä kuin nopeutta ja tarkkuutta. Onnistumisen elämystä ei tässä työssä synny, sen sijaan tilieron ja valvonnassa epäonnistumisen pelko on aina läsnä. Kontaktit asiakkaiden tai muiden työntekijöiden kanssa jäävät olemattomiksi. Kassapäätteen käyttökoneistona toimiminen on epämieliekästä ja turhauttavaa.

Palvelumyymälässä myyntitapahtuma on useasta työvaiheesta muodostuva kokonaisuus, johon liittyy olennaisena osana henkilökohtainen kontakti asiakkaaseen. Myymälätyössä yleensä on todettu asiakaskontaktien jopa kompensoivan muuten yksitoikkoisen työn aiheuttamaa viihtymättömyyttä. Ammattitaitonsa keskeistä osaa, juomatavaraopin tuntemusta, Alkon myyjä voi käyttää hyväksi vain asiakaspalvelutilanteessa. Asiakaspalvelussa osaamisen, onnistumisen elämys syntyy helposti. Koulutetulle ja kokeneelle myyjälle yksipuolinen työskentely itsepalvelumyymälän kassalla merkitsee sen sijaan ammattitaidon taantumista.

Kaikkien edellä esitettyjen näkökohtien pohjalta Alkon Liikeväen Liitto ry:n työryhmä päätyi suositamaan, ettei itsepalvelumyymälöiden lukumäärää nykyisestä lisättäisi. Jo toimivien itsepalvelumyymälöiden tarpeellisuus ja mahdollinen palauttaminen palvelumyymälöiksi tulisi ottaa harkinnan alaiseksi.

Kirjallisuus

Alkon tilastollinen vuosikirja 1977—1983

Alkon tehtävä ja toimintalinja. Oy Alko Ab 1978

Aro, Seppo & Pasanen, Matti & Kekki, Ilkka: Alkon myyjien työn ergonominen kuormitus ja tuki- ja liikuntaelimestön sairastavuus. Sosiaaliiläkäetieteellinen aikakauslehti 20 (1983): 171—180

Filin, Petri & Virtanen, Matti: Soveltuuko valintamyymälä alkoholikauppaan? Alkoholipolitiikka 48 (1983):5, 283—288

Grönroos, Christian: Palvelujen markkinointi. Espoo 1981

Honkasalo, Marja-Liisa & Honkasalo, Antero: Hiostus ja hyvinvointi. Helsinki 1978

Joutsenkunnas, Tapio: Esimiestyö palveluyrityksessä. Espoo 1982

Koskela, Aarni & Leskinen, Martti & Puohiniemi, Martti: Myymälähenkilöstön työ- ja terveysolot. Liikeliiton tutkimuksen yleisraportti. Helsinki 1979

Laurila, Eero & Päivärinta, Mikko: Valintamyymälä alkoholikaupassa. Muistio. Oy Alko Ab 1981

Leskinen, Martti & Punamäki, Raija-Leena & Koskela, Aarni: Työviihtyvyys ja stressi myymälätyössä. Työterveyslaitoksen tutkimuksia n:o 185. Helsinki 1982

Oroza, Gonzalo & Laurila, Eero: Valintamyymälä alkoholikaupassa. Asiakkaiden ja myymälähenkilökunnan asenteet valintamyymälää kohtaan. Tutkimusloste. Oy Alko Ab 1974

Valintamyymälä alkoholikaupassa — monopolit komentoivat. Alkoholipolitiikka 49 (1984): 2, 90—92.

*Ilkka Eskola – Jouko Selenius – Pekka Ruotsalainen –
Marjatta Montonen*

Säilöönnotot maalla ja maalaisten säilöönnotot

Yksi silmiinpistävimpiä seikkoja päihtyneiden säilöönotoista tehdyissä tilastoissa — heti sen jälkeen, että Suomen luvut ovat kansainvälistä huipua — on valtava ero kaupunkien ja maaseudun lukujen välillä. Vain vähäinen osa pidätyksistä tehdään maaseudulla. Missään vakavassa tutkimuksessa ei liene väitetty, että tämä heijastaisi täsmällisesti juomisen määrällisiä eroja maalla ja kaupungeissa. Juominen jakautuu kyllä tasaisemmin. Selitystä on haettu eroista alkoholin saatavuudessa, juomispaikeista ja poliisivalvonnan luonteesta. Näissä kaikissa lienee osa totuudesta.

Yhtä asiaa on harvoin nähty ongelmaksi, nimitäin sitä, että pidätyspaikka ei välttämättä kerro, missä pidätetty asuu. Taaskaan tuskin missään on suoranaisesti väitetty, että kaupungissa pidätetään vain kaupunkilaisia. Tämä kuitenkin saattaa tulla

mieleen. Julkaistut tilastot puhuvat maaseudulla tai kaupungeissa säilöön otetuista eivätkä siitä, ovatko putkaan viedyt maalaisia vai kaupunkilaisia. Jos verrattaisiin kaupunkilaisten ja maalaisten osaksi tulleita juopumuspidätyksiä, luvut olisivat luultavasti jonkin verran ”tasa-arvoisemmat” kuin nyt julkaistut. Nämä tiedot saisi kerätyksi, sillä poliisi kirjaa periaatteessa myös jokaisen säilöön otetun asuinpaikan.

Pidätettyjä kuntalaisia enemmän kuin kunnassa pidätettyjä

Itse törmäsin sattumalta sellaiseen aineistoon, joka oli jo järjestetty pidätetyn asuinkunnan mukaisesti. Tosin vain yhden kunnan, nimittäin sen uusmaalaisen maalaiskunnan, jonka sosiaalilautakunnalle toimitettuja kortteja kunnan asukkaiden pidätyksistä selasin. Ne myös viittaavat siihen, että maalaiset eivät ole yhtä raittiita tai kohtuullisia kuin maaseutu näyttää olevan. Kortisto ei ollut ihan täydellisessä järjestyksessä, ja siitä saattaa puuttua jotakin. Taulukossa 1 on asetettu rinnakkain kuntalaisten pidätykset ja kunnan alueella tehdyt pidätykset muutamana vuonna.

Taulukon lukuihin täytyy tietysti suhtautua varovasti. Todennäköisimpien virheiden suunta on kuitenkin sellainen, että ne pikemminkin tukevat kuin heikentävät tässä viritettyä kysymystä. Poliisilta saadut luvut kunnassa tehdyistä pidätyksistä lienevät lähellä todellista määrää eivätkä ainakaan paljon erehtyne alaspäin. Sitä paitsi niitä ei ole eroteltu asuinpaikan mukaan: lukuihin sisältyvät myös ne — todennäköisesti harvat — ulkokuntalaiset, joita pidätettiin. Sosiaalilautakunnan arkiston korteista lasketut tiedot sen sijaan saattavat kai erehtyä vain alaspäin. Ne ovat olleet useammassa vaiheessa alttiita hävikille: poliisilta lautakunnalle toimittaessa, kortteja niputettaessa ja arkistoon toimittaessa. Korttien säilytystapa vihjasi, että monia saattoi olla tietymättömissä. Mutta ne pidätykset, joista kortti oli, lienevät todella tapahtuneita.

Tällaisinkin tiedot kertovat melko varmasti, että niistä kuntalaisista, jotka juopuneena pidätettiin, ei puoliakaan pidätetty omassa kunnassa.

Taulukko 1. Säilöönnotot uusmaalaisen kunnan alueella ja saman kunnan asukkaiden säilöönnotot, kummatkin tuhatta asukasta kohti

vuosi	1950	1960	1970	1977
kunnassa pidätetyt	6,6	5,0	7,0	12,0
pidätetyt kuntalaiset	26,1	24,5	15,2	22,3

Pidätykset näyttävät tasaantuneen alueellisesti

Lisäksi näistä muutamasta näytevuodesta saa aika hyvän vihjeen toisesta tendenssistä: pidätyspaikka on siirtynyt lähikaupungeista yhä useammin kotikuntaan. Pari—kolmekymmentä vuotta sitten vain neljännes pidätyksistä tapahtui omassa kunnassa, nykyään jo puolet.

Silmäys muutamaani julkaistuihin tietoihin Helsingissä säilöön otettujen kotipaikasta tukee yleisempääkin teesiä pidätyspaikkojen alueellisesta tasaantumista. Helsingissä pidätettyjen ulkokuntalaisten osuus tuntuu laskeneen yhtä johdonmukaisesti kuin tarkastellussa maalaiskunnassa on kasvanut säilöön ottaminen oman kunnan alueella.

Maija-Liisa Hämäläisen tutkimuksen mukaan (1968, 261) vuosina 1963 ja 1966 pidätetyistä oli helsinkiläisiä 83 %, Espoosta ja Helsingin maalaiskunnasta 7 % ja muualta 9 %. Samassa tutkimuksessa todetaan, että puolet helsinkiläisistä pidätetyistä oli asunnottomia tai yömajoissa asuvia (Hämäläinen 1968, 277). Parikymmentä vuotta myöhemmin, vuonna 1983, oli selviämisasematutkimukseen liittyvässä edustavassa näytteessä helsinkiläisiä jo 90 %, espoolaisia ja vantaalaisia 5 % ja muualta vain 5 % (Säilä 1985, 13). Näytteet oli tosin koottu eri tavoin, mutta tulokset lienevät oireellisia.

Ei ole arkipöytäkirjan ja -järjen vastaista, että juopumuksesta pidätettyjä maalaisia on enemmän kuin maalla pidätettyjä juopuneita. Pidätyksen todennäköisyyttä lisäävät tekijät tiivistyvät kaupungissa: juopumuksen hankittavuus, valvottu julkinen tila, traditionaalisen kontrollin vähäisyys, poliisin läsnäolo ja se, että poliisi ei koskaan joudu sitomaan viimeistä miestä juopumuspidätykseen. Monet näistä tekijöistä keskittyvät vielä nimenomaan rautatie- ja linja-autoasemille, jotka olivat melko tyypillisiä pidätyspaikkoja niissä korteissa, joita sosiaalilautakunnan arkistossa selasin. Nämä säilöönnottopaikat symboloivat myös kaupunkiin juomaan tulleiden maalaisen vaikeutta löytää paikka, jonne voi rauhassa vetäytyä:

”Nukkui wc:ssä eikä suostunut avaamaan ovea” (Linja-autoasema). ”Tupeksi ihmisten tiellä” (Rautatieasema). ”Ei ymmärrä lähteä asemalta”. ”Ahdisteli ohikulkevia naisia” (linja-autoasema). ”Konduktöörin pyynnöstä” (junasta).

Erilaisia säilöönottoja ja niiden taustaa

Myös tutkimustiedot säilöönottojen luonteen eroista maalla ja kaupungissa sopivat samaan kuvaan. Karkeasti ottaen pidätysten ja säilöönottojen syyt voi jakaa kahteen ryhmään: hiljaiseen juopumukseen ja häiriköivään humalaan. Hiljainen juo-

punut ”nojaili talon seinään”, ”makasi puistossa”, ”ei kyennyt huolehtimaan itsestään” taikka oli vain ”ylenmäärin juovuksissa”. Häirikkö ”räyhäsi yksityisasunnossa”, ”tappeli torilla”, ”ei poistunut kehotuksesta”, ”kävi kiinni ohikulkijoihin”, ”repi kauppias NN:n autosta peruutuspeilin”, ”juopuneena ajoi vaimonsa ja lapsensa yön kylmyyteen”, ”tunkeutui juopuneena NN:n asuntoon rikkoen ulko-oven lasin” taikka vastusti viranomaista.

Sirkka-Liisa Säilän mukaan kaupungissa pidätyistä on ”hiljaisia humalaisia” ollut kolme neljänestä ja häiriköitä ja räyhääjiä runsas viidennes. Maalaiskunnissa sen sijaan hiljaisiksi humalaisiksi kirjattiin vain vajaat puolet tapauksista ja häiriöllisiksi runsaat puolet (Säilä 1979, 47). Samaa asiaa heijastaa se, että nimismiespiirin poliisin arvion mukaan vain kenties neljännes kiinniotoista tapahtuu poliisin oman havainnon perusteella, muut juontuvat jonkun pyynnöstä tai ilmoituksesta.

Pidätysten alueellinen tasaantuminen viime vuosikymmeninä tuntuu sekin helposti tulkittavalta. Alkoholin saatavuus maaseudulla on parantunut: juopumuspidätyksen normaali peruskvalifikaatio, kunnan humala, hankitaan entistä todennäköisemmin maalla. Tässäkin mainittu kunta oli tarkastelun ajanjakson alussa kuiva — laillisesta myynnistä ja anniskelusta; nykyään alkoholia saa sekä Alkon myymälästä että ravintolasta ja vielä keskioluena ruokakaupoista. — Perusteellisemmässä selvityksessä pitäisi tietenkin tarkastella erikseen kuntia, joissa on erilainen saatavuus; viinakauppa on vielä sentään suhteellinen harvinaisuus.

Maaseudun poliisin mahdollisuudet pidättää juopuneita ovat todennäköisesti kasvaneet suhteellisesti nopeammin kuin kaupunkien. Kalusto ja liikkuvuus ovat kehittyneet laadullisesti. Juopunut voidaan kuljettaa ison auton turvallisessa peräosassa vaikka muutaman kunnan yhteiseen putkaan, jolloin omat päivystäjät ovat vapaat lähtemään uudelle mahdolliselle hälytykselle. Kun miehiä oli vähän ja tuli hälytys, ”jouduttiin jättämään päihtynyt yksin asemalle, mikä oli turvatonta esimerkiksi itsemurhariskin takia, kun monet olivat masentuneita” (poliisin haastattelu). Vastaan hangoittelevan juopuneen kuljettaminen jalan saattoi olla ennen vanhaan vaativa tehtävä kaupungissakin, mutta maaseudun syrjäkylältä lähes ylivoimainen. Radiopuhelimet ja autot parantavat tietysti poliisin mahdollisuuksia kaupungissakin, mutta muutos taitaa olla vielä tuntuvasempi maaseudulla. ”Ilmoitusherkkyyskin on voinut lisääntyä” (poliisin haastattelu).

Kirjallisuus

Hämäläinen, Maija-Liisa: Juopumuspidätykset Hel-

singissä. Anghällanden i Helsingfors på grund av fylleri. Tilastollisia kuukausitietoja Helsingistä (19). S. 259—280. 1968

Säilä, Sirkka-Liisa: Säilöönnotot sosiaalisena haittana Suomessa. Juopumuksen ja kontrollin vuorovaikutuksesta. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste 135. Helsinki 1979

Säilä, Sirkka-Liisa: Töölön selviämisaseman toiminnan tuloksia. Väliraportti. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste 171. Helsinki 1985

Uusmaalaisen kunnan sosiaalilautakunnan arkisto ja poliisin haastattelut.

Jukka-Pekka Takala

Nasse-setä se siinä

Meillä Suomessa on erityinen kansallinen erikoistapa kuolla viinaksiin: vetää pää täyteen, lähteä hölmöilemään jollekin kymmenistä tuhansista järjestä ja jäädä sille reissulle. Viime heinäkuussa upposi väkeä enemmän kuin yhden päivävauhdilla. Tänä vuonna näyttäisi siltä kuin määrä jäisi tuon kiintiön alle. Kesäkuussa kuulemma selvittiin kymmenkunta hukkunutta vähemmällä kuin ennen — ja pidettäköön nyt mielessä, että useimmiten hukkumiskuolemaan on liittynyt alkoholi.

Nyt tasavallassa kiistellään, oliko kesäkuussa tapahtunut ja heinäkuuksikin ennakoitu hukkumiskuolemien vähentyminen Alkon oman Nasse-setä-kampanjan ansiota. Alkoholan julmisteli, että Nasse-setä on hyvin vihainen jos viinan kanssa melttoillaan ja vielä ilman pelastusliivejä vesillä. Yksi koulukunta katsoo, että viinan aiheuttamat hukkumiskuolemat ja viina ylipäänsäkin on niin vakava asia, että sen haittojen torjuntaan ei pitäisi pestata niin elämäntavoiltaan, todennäköisesti juomatavoiltaan, epämääräistä hahmoa kuin Nasse-setä on. Ja että Nasse-setä, jos hänellä ylipäänsä mitään vaikutusta tällaisessa kampanjoinnissa on, pikemminkin yllyttää juomaan kuin estää.

Ja se toinen koulukunta lähtee siitä, että meillä on hamasta Turmiolan Tommin kaudesta — tämä hahmo pelotteli viinan villityksestä jo muinaisia kiertokoululaisia — suhtauduttu niin sanottuun raittiustyöhön liian tosikkomaisesti. Kaikki raittiuskampanjat, kaikki raittiuserärahat ja kaikki vapaaehtoistoiminta, tilaisuudet, valistus on suunnattu niin, että se menee perille vain sellaisille, jotka eivät missään tapauksessa ryyppäisikään. Ainakaan liikaa. Ja että jo on aika kypsä alkaa käyttää sellai-

Julkaistu Hämeen Kansassa 30.7.1985